

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ імені Г. С. КОСТЮКА

Електронне видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки
та підвищення кваліфікації особистості в умовах
трансформації освіти»**

Київ - 2017

Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 травня 2017 р.) – К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», 2017. – 144 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferenciji>

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» (протокол № 5 від 19.09.2017 р.).

Рецензенти:

О. М. Кокун, чл.-кор НАПН України, доктор психологічних наук, професор, заступник директора Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України;

Т. М. Сорочан, доктор педагогічних наук, професор, директор Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «Університет менеджменту»

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід фахової підготовки та підвищення кваліфікації особистості в умовах трансформації освіти», яка проведена на базі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України 26 травня 2017 року (м. Київ).

Електронне видання призначено керівникам, педагогічним працівникам, психологам, викладачам вищих навчальних закладів, у тому числі, закладів післядипломної педагогічної освіти, а також усім тим, хто цікавиться проблемами психолого-педагогічного супроводу фахової підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, власним професійно-особистісним розвитком загалом і в умовах післядипломної освіти зокрема.

Матеріали подано в авторській редакції

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей

**ЦІППО
ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
2017**

Такі розбіжності в самооцінці вчителів різної статі, на наш погляд, можна пояснити гендерними проблемами професійної діяльності освітян.

Як зазначає О. І. Бондарчук, на особливості програвання гендерних ролей впливають специфічні проблеми чоловіків і жінок стресогенної природи, які обумовлені суперечностями між нормативними уявленнями про риси особистості й особливості поведінки чоловіків і жінок та неможливістю або небажанням особистості відповідати цим уявленням-вимогам. [1].

Йдеться про так званий «страх успіху» чоловіків усфері виховання, яка традиційно вважається «жіночою справою».

Разом з цим, слід зазначити, що на рівень самооцінки вчителів впливає і престижність навчального закладу, яка формує педагогічний імідж у вчителів, у них з'являється самоповага до себе, як до педагога – це ступінь, на якому вони цінують себе, як фахівця і який часто називається самооцінкою.

Висновки. Отже, в результаті проведеного пілотажного дослідження констатовано проблеми професійної самооцінки вчителя як складової його Я-концепції, що мають гендерну природу. Уявляється доцільним оптимізація професійної самооцінки вчителів, яку можливо забезпечити в закладах післядипломної освіти в спеціально організованому психологічному навчанні.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні психологічних умов оптимізації професійної самооцінки вчителя як складової його Я-концепції.

Література:

1. Бондарчук О. І. Гендерні проблеми управлінської діяльності керівників освітніх організацій / О. І. Бондарчук / Гендерні дослідження : прикладні аспекти : колективна монографія.; за ред. В. П. Кравця. – Тернопіль : навчальна книга Богдан, 2013. — С. 41.
2. Ларионова М. А. Профессиональная самооценка учителя: структура, особенности формирования / М. А. Ларионова // Уч-метод. пособие. – Омск; 2001 – 90 с.
3. Реан А. А. Психология человека от рождения до смерти: психологический атлас человека / А. А. Реана. –С. Пб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. –С. 454–455.
4. Румянцева Т. В. Психологическое консультирование: диагностика отношений в паре / Т. В. Румянцева – СПб., 2006. – С. 103.

Рібцун Ю. В.

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Провідними векторами освітнього процесу у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із тяжкими порушеннями мовлення є соціалізація учнів, формування у них мотиваційно спрямованих, соціально нормованих, лінгвістично правильних комунікативних умінь і навичок у різних видах діяльності шляхом компенсації наявних у школярів порушень з опорою на найбільш збережені

компоненти психомовленнєвої діяльності, пропедевтика виникнення вторинних дефектів як мовленнєвого (дислексії, дисграфії, дизорфографії), так і когнітивного розвитку (Е. Данілавічюте, В. Ільяна, З. Пригода, Ю. Рібцун, В. Тарасун, Л. Трофименко, Н. Чередніченко та ін.).

Одним із засобів вирішення поставлених завдань, особливо в молодших класах, є трудове навчання школярів, що передбачено інваріантною складовою Типового навчального плану початкової школи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) в освітній галузі «Технології» (Додаток 8 до наказу МОН України № 80 від 28.01.2014 р.). Надзвичайно важливим у навчанні учнів із ТПМ є збереження наступності між дошкільною та шкільною освітніми ланками [1–4], урахування психофізичних і вікових особливостей дітей, основних механізмів виникнення мовленнєвих вад, їх структури, розробка науково та методично обґрунтованого, логічно побудованого, систематизованого змісту програмно- та навчально-методичного забезпечення [6]. Саме тому нами розроблені навчальні програми з трудового навчання для роботи з учнями із тяжкими порушеннями мовлення [5], побудовані на принципах науковості, системності, комплексності, наочності, доступності, варіативності, інтегративності, індивідуального підходу, урахування симптоматики порушень та структури мовленнєвого дефекту, зони актуального і найближчого розвитку школяра, у тісному зв'язку навчання, виховання, корекції та розвитку.

На уроках з трудового навчання вчитель загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення вирішує наступні загальні *навчально-виховні та корекційно-розвивальні завдання*:

- обов'язково враховує вікові, психофізичні, у т. ч. й мовленнєві (фонетична, фонематична, лексична, граматична складові, зв'язне мовлення), особливості кожного школяра, як в індивідуальних, так і в колективних формах роботи, з метою подолання порушень відповідно до механізмів їх виникнення та з опорою на найбільш збережені компоненти мовленнєвої і пізнавальної діяльності;

- на основі трудового навчання створює умови для:
 - формування практичних трудових умінь і розвитку творчого потенціалу учнів, удосконалення їх мовлення;

- вільного, самостійного, різнопланового експериментування з робочими матеріалами (білий, кольоровий, тонований папір, картон, природний матеріал, тканина, фарби, глина, пластилін, солоне тісто, клейстер (підготовчий клас), клей ПВА (2–4 клас), серветки, нитки тощо), інструментами (пензлики, ножиці, стеки, клеючий олівець (1 клас), штампики;

- попередження появи вторинних відхилень у мовленнєвому (наприклад, невротичної форми заїкання на фоні загального недорозвитку мовлення нез'ясованого генезу) та пізнавальному розвитку;

- розширює мовленнєво-пізнавальний світогляд школярів;
- стимулює професійне визначення та трудове зростання учнів;
- знайомить з основними поняттями і термінами;
- формує в учнів:

– уявлення про трудове навчання, працю людей, професії, різноманітність робочих матеріалів, інструментів і технік, ключові орієнтири сприймання та технології виготовлення виробів;

– стійкий інтерес до трудового навчання, вміння осмислювати його значущість і специфічні особливості;

– вміння орієнтуватися у завданні, встановлювати логічну послідовність виготовлення виробу;

– практичні навички репродукування художніх образів у предметно-перетворювальній діяльності, оволодіння техніками та матеріалами за умов багаторазового повторення, використання наочності, залучення графічних алгоритмів і схем, на основі навчально-ігрової та практичної діяльності (аплікація, ліплення, оригамі тощо) з метою творчо-експериментального пошуку та створення виробів;

– пізнавальну і мовленнєву активність учнів;

- навчає школярів:

– сприймати і усвідомлювати практичні трудові завдання та передбачати кінцевий результат майбутньої роботи;

– правильно відображати зміст роботи згідно з попередньо складеним планом;

– у предметних виробах передавати колір, форму, фактуру, пропорції, просторове і взаємне розташування частин, характерні ознаки об'єктів і явищ навколишнього світу на основі знань, спостережень або розгляду наочності тощо; у сюжетних – статичність і динамічність, змістові зв'язки між об'єктами, просторові відношення між ними;

– дотримуватись композиційної логіки, визначаючи головне та другорядне, аналізуючи та синтезуючи робочі матеріали та окремі техніки;

– втілювати у предметних чи сюжетних образах творчий задум, враження від прочитаних (почутих, складених самотійно) на уроках української мови та літератури (читання) розповідей;

– планувати свою роботу, адекватно оцінювати результати її виконання;

- збагачує зорові, художні, пізнавальні, мовленнєві враження учнів засобом практичної трудової діяльності відповідно до завдань психомовленнєвого розвитку школярів;

- органічно поєднує у навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесі трудове, художньо-естетичне, морально-духовне виховання та систематичне засвоєння учнями трудових практичних навичок із паралельним розвитком і удосконаленням мовлення;

- активізує зорові уявлення, сенсорний досвід, пізнавальну та мовленнєву діяльність учнів шляхом мотиваційно-ігрової форми уроків;

- творчо інтегрує на уроці різні види діяльності та стимулює до цього учнів шляхом, наприклад, поєднання конструювання із малюванням чи аплікацією, складання зв'язних розповідей за виготовленим виробом тощо;

- заохочує до:

– відображення учнями в трудовій діяльності власних фантазій, переживань, почуттів, думок;

– поступового переходу школярів від наочно-почуттєвих вражень до створення цілісної композиції адекватними техніками з відповідним застосуванням обладнання;

– ощадливого використання учнями робочих матеріалів;

- актуалізує словниковий запас школярів із вже вивчених тем і раніше засвоєного навчального матеріалу з інших предметів;

- підтримує особисте творче начало кожного учня, психоемоційне розвантаження школярів шляхом занурення в творчо-трудова атмосферу в цілому чи втілений в трудовій діяльності художній образ зокрема;

- удосконалює практичні вміння школярів у всіх видах трудової діяльності;

- систематично розвиває в учнів:

– уміння: розуміти єдність форми і колірною вирішення виробу; бачити технічно-практичне моделювання світу, втілювати його у власних výroбах; самостійно орфоепічно, лексично та граматично правильно розповідати про створений власноруч виріб тощо;

– усне зв'язне мовлення; візуальне та слухове сприймання, спостережливість, окомір, співвіднесеність рухів кисті руки та очей; тактильні та кінестетичні відчуття, моторно-рухову сферу; емоційну та словесно-логічну пам'ять; зорову та слухову увагу; мисленнєві функції та операції, вміння просторового орієнтування, встановлення причинно-наслідкових зв'язків; образну уяву, фантазію; художньо-естетичне сприймання, чуттєво-емоційну сферу, культуру праці і почуттів; самоконтроль у фонетичній, лексичній, граматичній ланці мовлення та трудовій продуктивній діяльності;

- виховує бажання та вміння бачити прекрасне в оточуючому світі, виражати емоційно-естетичне відношення до предметів і явищ, інтерес до трудової діяльності, вміння отримувати насолоду від результатів своєї старанної праці, бажання прикрашати інтер'єр плодами власної діяльності; моральні якості особистості учнів, працелюбність, охайність, наполегливість; взаємодопомогу, уміння працювати як самостійно, так і в колективі; прагнення спілкуватися з дорослими та ровесниками, користуючись правильним і чітким зв'язним мовленням, допомагати один одному у виконанні роботи.

З метою ефективного поєднання на уроках художньо-естетичного та мовленнєвого розвитку школярів із ТПМ засобом трудового навчання учитель використовує наступні *методи*:

- словесні, в яких джерелом знань є усне чи друковане слово, – емоційні та виразні вступні бесіди, використання художньої літератури, пояснення, дискусії, попереджувальне, коментувальне, пояснювальне мовлення щодо послідовності виготовлення виробу, розповідь за результатами виконаної роботи, називання технік і матеріалів, акцентоване промовляння найбільш складних у фонетичному плані термінів тощо;

- наочні, в яких джерелом знань виступають вироби людей різних професій, роботи майстрів, конкретні предмети чи явища, наочні посібники, – малюнки, ілюстрації, репродукції, схеми, алгоритми (детальні, покрокові, описові), різні вироби (ліплення, поробки з паперу, природного матеріалу тощо), скульптури, муляжі, міні-моделі, мультимедійні презентації тощо;
- практичні, завдяки знайомству з якими учні отримують знання та здобувають уміння, виконуючи практичні дії (тренувальні, навчально-технологічні практичні вправи, експериментування тощо).

На початку уроку доцільно проводити *підготовчу роботу* у вигляді різних видів ігор і вправ на удосконалення та розвиток зорових, слухових, мовленнєвих, мисленнєвих функцій та операцій, моторно-рухових та оптико-рухових навичок.

Під час *змістової частини* уроку за потреби, в залежності від найбільш збережених компонентів мовленнєвої та / чи пізнавальної діяльності школярів, використовуються методи наслідування (засобами слова чи пластики) та застосування зразка (вербального чи невербального). З метою психоемоційного та фізичного розвантаження вчитель проводить *фізкультхвилинки* з мовленнєвим та / або музичним супроводом, які, по можливості, доповнюють чи розширюють зміст навчального матеріалу уроку.

На уроці проводиться також *індивідуальна робота*, спрямована на подолання труднощів технічного характеру і власне мовленнєвих утруднень школярів шляхом цілеспрямованих запитань з боку вчителя, спонукання до коментування учнем своїх дій, спільного кількаразового повторення нового поняття чи терміну, складного для відтворення тощо.

Кінцева частина кожного уроку передбачає *оцінювання навчальних досягнень учнів*. Відповідно до Додатку до листа МОН України №1/9-74 від 28.01.2014 р. з підготовчого до першого класу, а за рішенням педагогічної ради школи й у першому семестрі другого класу, оцінювання з предмета «Трудове навчання» здійснюється вчителем словесно, у вигляді усних оцінних суджень, які стосуються лише якісного результату засвоєння навчального матеріалу, а не особистості школяра. Усне оцінювання має на меті підтримання в учнів зовнішньої мотивації навчання, на основі якої у школярів 2–4 класів формуватимуться вміння здійснювати контроль і самоконтроль, оцінку та самооцінку своєї діяльності.

На уроках трудового навчання вчитель оцінює: а) знання школярів про світ професій, особливості та результати праці представників різних професій (шляхом бесід, дидактичних ігор); б) знання учнів про робочі матеріали та інструменти, різні техніки, способи їх використання відповідно до поставлених завдань (у вигляді практичних вправ); в) уміння школярів самостійно аналізувати конструкцію майбутнього виробу, визначати послідовність дій для його виготовлення (шляхом розповіді); г) уміння учнів уявляти та втілювати засобом практичної художньо-технологічної діяльності різні образи (у вигляді виготовлення виробів); ґ) навички правильного і безпечного користування робочими інструментами та матеріалами, економного використання матеріалів (засобом практичної трудової діяльності); д) якість виконання школярами практичних робіт (шляхом виставок виробів).

У підготовчому та першому класі вчителю доцільно застосовувати так звані ігрові оцінки – у формі умовних ігрових атрибутів (наприклад, сонечка, фішок, наліпок тощо), а також організовувати виставки дитячих робіт, що стимулюватиме художньо-творчу діяльність учнів. Навіть за умов найменшого успіху вчитель має підтримувати школяра, використовуючи як словесні (похвала, підбадьорювання), так і невербальні (жести, міміка, голосові модуляції) форми схвалення. Якщо учень не встиг виконати роботу, бажано стимулювати школяра до її завершення, адже це формуватиме почуття відповідальності, навички самоконтролю та вміння доводити розпочату справу до кінця. Учитель може спочатку відмітити позитивні аспекти виконаної школярем трудової практичної роботи, потім коректно визначити недоліки та запропонувати варіанти їх подолання, а наприкінці висловити впевненість у тому, що наступного разу в учня все вийде значно краще. Саме такий підхід дозволить сформувати в учнів із ТПМ свідоме ставлення до навчання, віру у власні можливості, інтерес до трудової діяльності.

Розроблений нами трикомпонентний *перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності* школярів на кінець навчального року допоможе учителю не лише оцінити продуктивність спільної з учнями діяльності, а й проаналізувати ефективність добору форм і методів роботи, стимулюватиме учнів до практично-трудового, а згодом і професійного зростання.

Психомовленнєвий компонент «Розуміння змісту навчального матеріалу» включає перелік тих показників у пізнавальній, мовленнєвій діяльності, емоційно-вольовій сфері, які знаходяться в зоні актуального розвитку (за Л. С. Виготським) учня та є обов'язковими передумовами засвоєння нового навчального матеріалу на невербальному та вербальному рівні.

Психомовленнєвий компонент «Засвоєння знань, формування умінь і навичок» передбачає перелік тих показників, які перебувають у зоні найближчого розвитку школяра і знаходяться на рівні початкового засвоєння чи розширення вже наявних знань, формування нових умінь і навичок.

Операційно-технологічний компонент «Застосування набутих знань, умінь і навичок у практичній діяльності» охоплює перелік тих показників у трудовій діяльності учня, котрі реалізуються ним самостійно чи з допомогою вчителя у практичній діяльності.

Отже, трудове навчання – одна із найважливіших складових навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, що стимулює роботу обох півкуль головного мозку учнів, створює практичні навички художньо-технологічної діяльності, формує творчий потенціал і ціннісне ставлення до оточуючого світу, здійснює мовленнєвий, естетично-моральний розвиток, активізує цілісне та образне сприймання, мислення, фантазію, удосконалює просторову орієнтацію, ручну та дрібну моторику, збагачує емоційно-чуттєвий, мовленнєвий і когнітивний досвід, виховує естетичний смак.

Література

1. Рібцун О. Г. Іграшки з природного матеріалу / Ольга Рібцун, Юлія Рібцун. – К. : Літера ЛТД. – 2011. – 64 с. : – іл. – (Я – чарівник)

2. Рібцун О. Г. Конструювання з паперу / Ольга Рібцун, Юлія Рібцун. – К. : Літера ЛТД. – 2011. – 32 с.
3. Рібцун О. Г. Навчайся разом з нами робити оригамі / О. Г. Рібцун, Ю. В. Рібцун. – К. : Літера ЛТД, 2011. – 64 с. : – іл. – (Я – чарівник)
4. Рібцун Ю. В. Вихователь й малюки конструюють залюбки : метод. посіб. для роботи з дітьми 3–6 років / Ю. Рібцун, О. Рібцун. – К. : Генеза, 2017. – 192 с. – (Серія «Помічник вихователя ДНЗ»)
5. Рібцун Ю. В. Навчальні програми «Трудове навчання» (підготовчий, 1–4 класи) : комплект навч. прогр. для підгот., 1–4 кл. спец. загальноосв. навч. закл. для дітей із тяжкими порушеннями мовлення / за ред. Е. А. Данілавічюте. – К. : ДП «Укртехінформ», 2015. – 84 с.
6. Рібцун Ю. В. Програмно-методичне забезпечення навчання школярів із тяжкими порушеннями мовлення / Ю. В. Рібцун // Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України : зб. наук. пр. – Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2014. – С. 186–191.

УДК 159.9:373-051

Руда Г. В.

*заступник директора з науково-навчальної
роботи та міжнародних відносин*

*Інституту післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області, кандидат психологічних наук*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Стан моральності в українському суспільстві актуалізує сьогодні дослідження вагової проблеми – проблеми морального виховання особистості.

До числа наслідків відчуженості у сфері духовного життя дослідники відносять невідповідність між проповідуваними ідеалами і дійсністю, що підриває всю систему традиційних цінностей.

Різні аспекти моральності особистості розкривають представники багатьох наук, до яких належать: загальнофілософські (М. Булатов, В. Лекторський, Є. Маркарян, Г. Межуєв, Є. Юдін), естетичні (Ю. Борев, С. Гольденштріхт, В. Іванов, А. Канарський, М. Кіященко, М. Лейзеров, Ю. Лотман, Л. Новикова), загальнопсихологічні (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, П. Гальперін, М. Каган, О. Леонтєв, Б. Ломов, В. Ротенберг, С. Рубінштейн), педагогічні (В. Давидов, І. Лернер, В. Ледньов, Я. Пономарьов, О. Батюшкіна).

Теоретичні основи морального виховання учнів розробляли Г. Ващенко, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші видатні педагоги.

На всіх етапах розвитку суспільства мораль, як і право, політика, традиції, звичаї, табу, була важливим регулятором людської поведінки, людських відносин, а моральність (моральна практика) – одним із критеріїв оцінки чеснот особистості.